

Etelä-Espoon Eläkeläiset ry
Syysjuhla 25.10.2021

IHMISARVOINEN IKÄÄNTYMINEN

Hyväksyimme järjestömme edustajakokouksessa muutama viikko sitten järjestölle sen keskeisiä tavoitteita ilmaisevan asiakirjan, strategian. Strategian punaisena lankana on *ihmisarvoisen elämän turvaaminen* myös eläkeikään ehtineille, täyden päivätyön työ- ja perhe-elämässä tehneille eläkeläisille. Tätä tehtävää toteutetaan edistämällä eläkeläisväestön aineellista, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Toinen tärkeä ihmisarvoisen elämän edellytys on yksinäisyyden torjuminen. Ihminen on luonteeltaan sosiaalinen olento, siksi yksin jäämisen torjuminen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen edistäminen ovat edunvalvonnan ohella toinen tärkeitä tapoja turvata luoda ihmisarvoisen elämän edellytyksiä. Meille on tärkeää tasa-arvon ja keskinäisen solidaarisuuden ohella jokaisen ihmisoikeuksien ja ihmisarvon turvaaminen. Jokaisella on vielä vanhanakin oikeus päättää itse elämälleen tärkeistä asioista ja jokainen ansaitsee näitä oikeuksia takaavat, laadukkaat palvelut ja tuen silloin, kun omat voimat hupenevat. Tavoitteenamme on *ikäystävällinen Suomi*.

Mitä ihmisarvoisen ikääntymisen tavoittelemisen sitten vaatii? Millainen eläkeläisten näkökulmasta on yhteiskunta, jossa jokainen voi ikääntyessäänkin kokea, että häntä kohdellaan hänen ihmisarvoaan kunnioittaen? Mitä edellytetään maalta, joka voi sanoa olevansa 'ikäystävällinen'?

Vastauksen noihin kysymyksiin voi kiteyttää kahteen asiaan. Ensinnäkin ihmisarvoinen elämä edellyttää, että *toimeentulo* on turvattu. Eläkkeellään on kyettävä hankkimaan riittävä ravinto, on pystyttävä asumaan asunnossa, jossa oman toimintakyvyn rajoitusten asettamat vaatimukset otetaan huomioon ja on kyettävä hankkimaan sairautensa hoitoon tarvittavat lääkkeet. Toimeentulon niukkuudesta johtuva jatkuva epävarmuus inhimillisen elämän perusedellytysten turvaamisesta nakertaa ihmisarvoa.

Toinen ihmisarvoisen elämän edellytys on varmuus siitä, että saamme apua ja tukea silloin, kun toimintakykymme heikkenee. Tutkimukset osoittavat, että nykysukupolvet pysyvät keskimäärin kauemman toimintakykyisinä kuin meidän vanhempamme. Mutta useimmilla avun tarve tulee vastaan elämäntaipaleen loppusuoralla. Eliniän pitenemisen johdosta loppusuora aukeaa yleensä korkeammassa iässä ja avun tarve voi olla pitkäaikaisempi kuin aikaisemmillä sukupolvilla. Tämä kehitys asettaa entistä suurempia vaatimuksia yhteiskunnan tarjoamien *palvelujen* määrälle ja laadulle.

Palataan ensin toimeentulon riittävyteen. Onko eläketurvamme sellainen, että se mahdollistaa ihmisarvoisen elämän?

Suomen – niin kuin muidenkin maiden – eläkejärjestelmää arvioivat ulkopuoliset asiantuntijat säännöllisin väliajoin. Nyt juuri on ilmestynyt kaksikin arviota, joista toisen teki tanskalainen professori (Torben Andersen) ja toinen juuri ilmestynyt on säännöllisin väliajoin toistettu maailmanlaajuinen eläkejärjestelmien vertailu. Kummassakin Suomen eläkejärjestelmä todettiin yhdeksi parhaista maailmassa. Kansainvälinen arvio piti Suomen eläkejärjestelmän hallinnon luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä parhaana. Pitkän tähtäimen kestävyudessa Suomi oli pudonnut edellisestä mittauksesta ennustettua pienemmän syntyvyyden vuoksi, mutta oli kuitenkin 43 maan joukossa kahdestoista.

Eläkeläisen itsensä kannalta eläkkeen riittävyys on toimeentulon kannalta tärkein ja päivänkohtainen asia. Siinäkin oli pudotusta edellisestä vertailusta ja sijaluku oli sama kuin järjestelmän kestävyudessa eli kahdestoista. Myös eläkejärjestelmäämme arvioinut tanskalaisprofessori pitää eläkkeiden tasoa vertailumaihin verrattuna samanvertaisena tai parempana. Hänen mielestään myös köyhyysaste eläkeläisten keskuudessa on suunnilleen sama kuin koko väestössä.

Yleiset, koko väestöä tai kaikkia yli puoltatoista miljoonaa eläkeläistä koskevat johtopäätökset peittävät alleen monta ongelmaa. Eläkeläisköyhyys tuntuu eri eläkeläisryhmien elämässä hyvin eri tavalla. Puhumme pienituloisuudesta silloin, kun nettotulot ovat pienemmät kuin 60 % kaikkien tulonsaajien mediaanituloista. Meillä raja on tällä hetkellä noin 1250 euroa kuukaudessa. Pienituloisimmat väestöryhmät ovat usein vielä opiskelevat nuoret aikuiset ja toisaalta iäkkäät, 75 vuotta täyttäneet. Kummassakin ryhmässä useampi kuin yksi viidestä jää alle pienituloisuusrajan. Nuoremmilla, 60-69 –vuotiailla eläkeläisillä tilanne on onneksi parempi, heistä tuon rajan alittaa noin joka kymmenes. Sen sijaan kaikkein nuorimmat, varhain työkyvyttömyyseläkkeelle joutuneiden eläkeläisten keskuudessa köyhyys on yhtä yleistä kuin kaikkein iäkkäimmillä.

Toimeentulo-ongelmat ovat siis erityisesti iäkkäimpien ongelmia. Jos iäkäs eläkeläinen on nainen, on köyhyysriski vielä suurempi, koska työura on useammin jäänyt lyhyeksi ja katkonaiseksi, mikäli työeläkettä on päässyt lainkaan karttumaan. Ja erityisen suureksi köyhyysriski kasvaa, jos elää puolison aikaisemman kuoleman johdosta yksin. Yksin elävien naisten köyhyysriski on noin nelinkertainen ja miehillä noin kolminkertainen parisuhteessa eläviin verrattuna.

Yksinäisyys on varsinkin ikääntyvien vanhusten suuri ongelma ja juuri yksinäisille myös toimeentulo-ongelmat kasautuvat. Kaksi vanhusten vaikeinta ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyvää ongelmaa kietoutuu näin yhteen. Siksi ei pidä puhua vain keskiarvoista, koska ne peittävät alleen toimeentulo-ongelmien kipupisteet. Niiden korjaamiseen vanhusten ihmisarvosta huolta kantavien on ensimmäisenä tartuttava. Nykyhallituksen jo alkuvaiheessa toteuttamat kansaneläkkeen ja takueläkkeen korotukset auttoivatkin kaikkein pienimpiä eläkkeitä saavien asemaa.

Toimeentuloon vaikuttavat tulojen ohella keskeisesti menot. Iän mukana kasvavat erityisesti terveyspalveluista, lääkkeistä ja palveluista perittävät maksut, jotka Suomessa ovat tunnetusti korkeat. Viime viikolla iltapäivälehdet otsikoivat, että mm. ikääntyneillä lääkemenot ovat heidän tuloihinsa usein ”katastrofaalisen suuret”. Onneksi kesällä voimaan tulleella asiakasmaksulain muutoksella saatiin maksuihin useita helpotuksia. Niinpä mm. terveyskeskushammaslääkärin käynti- ja toimenpidemaksut luetaan nyt mukaan palvelujen maksukattoon, samoin

kotisairaanhoidon maksut. Jatkossa tulisi erilaiset maksukatot yhdistää ja säätää yhdistetty katto enintään takuueläkkeen tasolle.

Samalla lain muutoksella sairaanhoitajan vastaanotto tuli maksuttomaksi, samoin mielenterveystyön avosairaanhoido, kotisairaanhoido ja kotisairaalahoido. Tehostetussa palveluasumisessa omaan käyttöön jäävää minimisummaa myös kasvatettiin 110 eurosta 164 euroon – ja kunta voi sen omalla päätöksellään määrätä suuremmaksikin. Espoossa se on 257,04 euroa.

Toinen suuri vanhenevan väestö ihmisarvon koetinkivi ovat ne palvelut, joita tarvitsemme silloin, kun omat voimat eivät enää riitä. Silloin tarvitsemme tukea, joko kotiin tuotuna tai hoivayksikössä annettuna. Se edellyttää, että taho, joka on vastuussa palvelujen järjestämisestä, tuottaa riittävästi laadukkaita palveluja tai ainakin varmistaa, että laadukkaita palveluja on saatavilla. Pian voimaan tulevassa sote-uudistuksessa tuo taho on julkinen valta, jonka päätöksentekijät me valitsemme itse. Samasta asiasta huolestuneiden ruotsalaisten tavoin voimme sanoa, että hyvinvointi ei ole kaupan, palvelujen järjestämisvastuuta ei tule luovuttaa tahoille, joita emme ole valinneet ja joiden intressinä ei ole ensisijaisesti laadukas palvelu vaan voitontavoittelu.

Vanhushoivan tarve lisääntyy sitä mukaan, kun vanhusväestön määrä kasvaa. Seuraavan kymmenen vuoden aikana 80-89 –vuotiaiden määrä lähes puolitoistakertaistuu ja 90 vuotta täyttäneiden ikäluokka tulee kolme kertaa nykyistä suuremmaksi. Palvelujen tarve suurenee iän lisääntyessä. 85 vuotta täyttäneistä noin joka viides on ympärivuorokautisessa hoidossa ja toinen viidennes on kotihoidon piirissä. Ja kun olemme aikaisempia sukupolvia sitkeähenkisempiä, tarvitsemme palveluja myös aikaisempaa pidemmän aikaa. Palvelujen tarve kasvaa siis nopeasti.

Palvelujen määrälliset puutteet näkyvät jo nyt – ovat näkyneet jo pidempään. Kun hoivapaikkoja ei ole tarpeeksi, joudutaan kotona hoitamaan yhä huonokuntoisempia, usein jo vakavasti muistisairaita vanhuksia. Hoitohenkilökunnan ja omaisten kuormitusta lisää huoli yksin kotona asuvan läheisen ja hoidettavan pärjäämisestä. Tehostetun palveluasumisen yksiköissä hoidetaan vielä huonokuntoisempia asiakkaita, usein yli puolet yksikössä hoidettavista on syvästi muistisairaita. Tämä kuormittaa liian pieneksi mitoitettua henkilökuntaa niin, että alalta pois siirtyminen on yhä useammin mielessä.

Ongelma on samanlainen muissakin Suomen kaltaisissa maissa. Laajan yhteispohjoismaisen tutkimuksen mukaan ongelmat työehdoissa ja työoloissa ovat samankaltaisia. Puolet kokee joutuvansa työskentelemään jatkuvasti liian pienellä henkilöstöllä, lähes puolet ei pysty pitämään lounastaukoa tai joutuvat sen kuittaamaan hyvin hätäisesti. Liian paljon työtä kokee suuri osa henkilökunnasta varsinkin Suomessa. Monet pelkäävät, että liian vähäinen henkilökunta lisää hoivattavien onnettomuuden tai vakavan sairastumisen riskiä. Heikon palkkauksen ohella ongelmat ovat lisääntyneet myös muissa työoloissa ja johtamisessa. Siksi ei ole yllätys, että valmius siirtyä pois alalta on kaikissa maissa lisääntynyt.

Suomessa on voimassa hoivayksikköjen henkilöstömitoitusta koskeva laki, jonka mukaan hoivayksikössä pitää vuoden 2023 kevääseen mennessä olla vähintään 0.7 hoitotyötä yhteensä eri

työvuoroissa tekevää henkilöä kymmentä hoidettavaa kohti. Tällä hetkellä mitoitus on 0.55 ja vuoden alkaessa 0.6.

Mitoituksen määrääminen laissa on kunnianhimoinen yritys luoda edellytyksiä hoidon laadun parantamiselle ja hoidettavien vanhusten ihmisarvoiselle kohtelulle. Mutta – kuten edellä kävi ilmi – se ei vielä riitä. Täytyy kouluttaa tuhansittain lisää lähihoitajia ja muuta hoitohenkilökuntaa. Ja ennen kaikkea täytyy pitää huolta siitä, että hoitajien työehdot – ennen muuta palkkaus – ja työolot ovat sellaisia, että alalle koulutetut ihmiset sijoittuvat alalle ja pysyvät siellä. Hoivattavien ja hoitohenkilökunnan yhteinen etu on, että henkilökunnan työviihtyvyydestä ja kunnollisesta palkkauksesta huolehditaan. Kyse on molempien ryhmien – hoitajien ja hoidettavien - ihmisarvon kunnioittamisesta.

Ihmisarvon kunnioittaminen ei ole vain toimeentulon turvaamista ja laadukkaiden palvelujen takaamista. Se edellyttää myös sitä, että kaikenlainen ikäsyrrintä, ikärasismi, kitketään yhteiskunnasta pois. Monissa julkisen talouden näkyviä koskevissa asiakirjoissa käsitellään eliniän pitenemistä huoltosuhteen heikentymisenä, hoivataakan kasvuna ja eläkepommina, jonka rahoituksesta ei selvitä, vaikka kymmenen vuoden välein tehdyillä eläkeuudistuksilla on juuri nuorempien sukupolvien eläkkeiden rahoitus pyritty turvaamaan. Eliniän pitenemisen näkeminen vain ongelmaksi on eräänlaista rakenteellista ikärasismia.

Sukua tällaiselle suhteutumiselle on eräiden poliittisten nuorisjärjestöjen kannanotto, jossa vaadittiin nykyeläkkeiden laskemista – jonka perustuslaki estää – ja ehdotettiin Ruotsin mallia, jossa eläkkeiden kehitys sidottaisiin eläkerahastojen tuottoon. Silloin unohdetaan se, että Ruotsissa eläkkeet voivat laskea, jos tuottokehitys menee miinukselle, mutta ne voivat myös nousta indeksejä enemmän, jos tuottokehitys on positiivinen. Lopputulos on pitemmällä tähtäimellä suunnilleen sama kuin meillä, järjestelmä on vain eläkkeensaajan kannalta epävarmempi. Vakaus, ennustettavuus on Suomen eläkejärjestelmään turvallisuutta luova vahvuus, siitä ei ole syytä luopua.

Ihmiskunta on varmaankin koko olemassaolonsa ajanhaaveillut pitkästä iästä, josta mahdollisimman suuren osan voisi elää terveenä. Emme ole vielä voittaneet kaikkia sairauksia, olemme kuitenkin monet niistä kukistaneet ja parhaillaan yritämme sitä tehdä myös koronalle. Elintason nousun ja lääketieteen voittojen ansiosta voi aikaisempaa suurempi osa meistä elää toimintakykyisenä entistä korkeampaan ikään. Lähestymme ihmiskunnan ikuista unelmaa, vaikka se etäännyykin horisonttiin aina kun sitä lähestymme. Jokaisesta edistysaskeleesta on kuitenkin syytä iloita. Ja edistystä on jokainen askel kohti ihmisarvoisen ikääntymisen tavoitetta.